

Autor: Alain de Benoist

Teorií nacionalismu pravděpodobně existuje přinejmenším tolik jako nacionalistických teorií. Pochopitelně je nemožné zabývat se na tomto místě všemi a nemíníme se zúčastnit prázdného sváření, zda je nacionalismus patologickým zbytněním patriotismu, nebo jestli se naopak jedná o vědomé a důsledné rozpracování jeho doktríny. Řekněme k tomu snad jen tolik, že odhlédneme-li od současných často nesmírně komplexních typologií, 1] lze nacionalismus vymezit v zásadě dvěma základními způsoby.

Zprv je nacionalismus více či méně dobrovolným úsilím, založeným na objektivní skutečnosti či nikoliv, lidu vytvořit (nebo obnovit) národ, zpravidla v kontextu chápaném jako nepřátelském pro jeho kolektivní identitu. Sám sebe tedy prezentuje jako hnutí dějinné konstrukce. Podle druhé definice pak je nacionalismus politickou doktrínou, která říká, že vláda musí v první řadě – či dokonce výhradně – jednat v zájmu národa.

Z těchto dvou vymezení je už od počátku patrná rozpolcenost nacionalismu, jež má přímou spojitost s jeho mimořádně reaktivní povahou. Nacionalismus se zpravidla objevuje v „kritickém případě“ (*Ernstfall*) ve schmittovském slova smyslu. Nacionalismus směřuje proti skutečnému nebo domnělému nebezpečí, které by ohrozilo kolektivní identitu a zabránilo ji etablovat se nebo přetrvat coby národ. Nacionalismus se tak například má tendenci objevovat podobně často v reakci na cizí okupaci jako v případě kolonizace, v rámci vzplanutí **regionalistických** tendencí apod. Jeho podstata má tak přímou spojitost s konfliktem – potřebuje nepřítele, ten však může nabývat nejrůznějších podob. Odtud tedy ona typická plastičnost nacionalismu, který se ve svých historických formách projevoval moderně i protimodernisticky, intelektuálně i populisticky, levicově i pravicově. (Nezapomínejme, že po

celé 19. století byl nacionalismus především liberální a republikánský).

Problémy s definicí nacionalismu coby politické doktríny tímto však rozhodně nekončí. Jakmile se podaří obnovit identitu nebo „zrodit“ národ, co z nacionalismu lze skutečně využít jako princip vlády? Pojem „národních zájmů“ může být nejasný. Maurras píše, že nacionalista „podřizuje své pocity, zájmy a metody blahu vlasti.“

Kdo by se ale proti tomuto vyjádření vlastně mohl ohradit? Pod pojmem „blaho vlasti“ se dá zařadit takřka vše a různí lidé mají o jeho obsahu krajně odlišné představy. Jelikož je však konflikt podstatou nacionalismu, hrozí, že nacionalistická vláda může existovat jedině tehdy, pokud se vrhá do stále nových arén konfliktu. Tak se kupříkladu každý cizinec stává potenciálním nepřítelem. Představa „vnitřního nepřítele“ pak podle všeho logicky ústí v občanskou válku, již nacionalismus vylučuje jaksí ze zásady.

Obsah nacionalismu se nám tedy nejeví o nic jasněji. Nacionalistická hnutí se objevují po celém světě, v zásadě však mají společného poměrně málo: navzájem soupeří a často vyznávají rozporné hodnoty. Jako by tedy nacionalismus byl více formou než obsahem, nádobou spíše než její náplní.

Lépe tomu porozumíme, vyjdeme-li z ideje národa, od níž nelze nacionalismus oddělit. Nacionalismus v první řadě slouží jako politický prostředek kolektivní identity, z níž povstává národ. Národ je však jen jednou z možných forem politického uspořádání, a to navíc formou specificky moderní.

Ani odpor Galů proti Caesarovi, ani Arminiův boj proti Varovým legiím není pro „nacionalismus“ v našem významu zvláště relevantní. Užívat slova „národ“ v kontextu antiky nebo starého režimu (*ancien régime*) se tedy z větší části jeví jako anachronismus. Ve středověku měl pojem „národ“ (z lat. *natio*, „narození“) kulturní či etnický obsah, rozhodně však ne politický.

Během stoleté války odkazoval patriotismus na „zemi“ (*pays*), tj. jak člověku blízký a známý kus země, tak soubor zprostředkujících institucí, konkrétně určujících sdílenou identitu. V politickém významu vstupuje národ na scénu teprve v 18. století, kdy je vymezen a *contrario* vůči panovníkovi. Tehdejší „patrioti“ měli za to, že nikoliv monarcha, ale národ zosobňuje jednotu země, tedy že národ existuje nezávisle na království. V národě se spojují lidé s totožnými politickými a filozofickými představami. V tomto smyslu mohl tedy Barère 2] říci Národnímu konventu, že „šlechtici nemají vlast.“ Národ byl tedy zprvu vnímán jako suverénní lid, posléze jako obyvatelstvo jediné politické jednotky uznávající autoritu téhož státu a sebe samo jako příslušníky téže politické jednotky a konečně jako politická jednotka samotná. V bodě 3 Deklarace práv člověka a občana čteme: „Princip veškeré svrchovanosti spočívá v podstatě v národě.“

Proces centralizace ve Francii začal už za starého režimu (*ancien régime*). Revoluce v něm pak dále pokračovala, ovšem v poněkud odlišné formě, když usilovala o „vytvoření národa,“ nových společenských vazeb a společenského chování, z něhož by vzešel národ coby

politické těleso rovnoprávných jednotlivců. Stát se tak následně stal *tvůrcem společnosti*, tato činnost však vyrůstala na troskách zničených zprostředkujících institucí. Počínaje Revolucí se pro každého jednotlivce stal národ *bezprostřední přítomností*. Jedná se o kolektivní abstrakci, k níž člověk náleží *přímo*, bez nutnosti jakýchkoliv zprostředkovatelských institucí nebo státu. Právě v tom paradoxně spočívají individualistické kořeny národa a nacionalismu. **Louis Dumont** k tomu napsal:

Národ v přesně určeném, moderním slova smyslu i nacionalismus – odlišený od prostého patriotismu – se historicky opíral o individualismus coby hodnotu. Národ je přesně oním typem společnosti, jež odpovídá nadvládě individualistických hodnot. Nejen že jdou historický národ s individualismem ruku v ruce, ale jejich vzájemná závislost je natolik zásadní, že národ lze definovat jako společenství složené z lidí, kteří sami o sobě smýšlejí jako o jednotlivcích. 3]

Tato „modernita“ národa i nacionalismu dlouho zůstávala skrytá; zprvu proto, že nacionalismus byl občas *také* i reakcí (či odpovědí) na sociální a politické problémy zrozené z modernity a později, od konce 19. století, kvůli přijetí národních myšlenek pravicí coby protipól k „internacionalistickým“ socialistickým hnutím.

Díky tomuto individualistickému a modernímu chápání národní myšlenky nyní můžeme snáze pochopit, kam nacionalismus zařadit v horizontu metafyziky subjektivity. Heidegger, pro něhož je subjektivita moderní formou (*Gestalt*) bytí sebou (*Selbstsein*), k tomu říká:

Každý nacionalismus je metafyzický antropologismus a jako takový subjektivismus. Nacionalismus nebude překonán pouhým internacionalismem, nýbrž jím bude pouze rozšířen a povýšen na systém. Nacionalismus proto bude právě tak málo povýšen internacionalismem na humanismus jako individualismus nedějinným kolektivismem. Ten je subjektivitou člověka v totalitě. 4]

Zároveň to také osvětluje vztah mezi nacionalismem a liberálním individualismem: „my“ – základna prvého – je pouhým rozšířením „já,“ charakteristického pro liberalismus. Podle zásad liberalismu je pro jednotlivce za každých okolností legitimní usilovat o svůj vlastní zájem; pro nacionalisty pak národní zájmy převyšují vše. V obou případech splývá spravedlnost a pravda s tím, co je dobré pro mě nebo pro nás, a v obou případech vychází konečné rozhodnutí ze subjektivního zájmu, tedy užitečnosti.

Ve výše uvedeném úryvku Heidegger jasně ukazuje, že politický univerzalismus („[ryzí] internacionalismus“) není přímým protikladem nacionalismu. Zbytněly etnocentrismus lze navíc definovat jako soukromého jednotlivce zvětšeného do univerzálních rozměrů a univerzalismus naopak jako maskovaný etnocentrismus. Soukromě existující jednotlivec přisvědčuje pouze své vlastní pravdě, má však sklony předkládat ji coby Pravdu jako takovou.

Odtud vyvěrá představa, že některé národy je možné považovat za „vyvolené,“ tj. povolané k naplnění „univerzálního poslání.“ Francie se tomuto pokušení rozhodně nevyhnula – spíš naopak. Guizot vyhlásil: „Francie je srdcem civilizace.“ Lavisse dodal: „Naše otčina je ze všech otčin tou nejlidštější,“ z čehož vyplývá existence jakýchsi stupňů „lidskosti.“ Často se dokonce tvrdívá, že francouzský nacionalismus ze své podstaty nemůže být nesnášenlivý, protože francouzské pojetí národa jde ruku v ruce s lidskostí. Člověk se však nutně musí ptát: pokud tomu tak skutečně je, pak jde idea lidskosti také ruku v ruce s ideou národa – a kdokoliv do něj nepatří, se tím pádem ocitá vyloučen mimo lidstvo samotné.

Nárok na kolektivní identitu ovšem není automaticky nutné formulovat prostřednictvím nacionalistické ideologie. S ohledem na historické excesy nacionalismu může totiž tato záměna sloužit pouze jedinému účelu: zpochybnění hodnoty samotného konceptu kolektivní identity. Ten však bez ohledu na své metody a východiska tvoří nedílnou součást každého opravdového společenství. Jedině tak mohli lidé přežít v komunistických společnostech: oddělili vlastní identitu od té, již se jim pokoušel vnutit režim. V těch západních to pak i dnes dodává sílu symbolické imaginaci a význam touze po pospolitém životě. Ve svých nejbouřlivějších a nejproblematictějších projevech není nacionalismus nevyhnutelným následkem projevu kolektivních identit o nic víc, než by národ musel být jediným způsobem politické organizace občanů. Ve skutečnosti je to právě negace kolektivních identit, s níž se setkáváme napříč liberalismem 20. století i v komunismu, kvůli níž nabývají tyto identity iredentistických, křečovitých a ničivých podob.

Konkrétněji bychom mohli říci, že v zásadě existují dva způsoby utvrzení (afirmace) kolektivní identity: první, pro zjednodušení jí říkáme nacionalistická, zavazuje jednotlivce k obraně pouze vlastního národa, zatímco ta druhá, již jde v první řadě o rozmanitost, si uvědomuje nutnost obrany všech národů před ideologiemi hrozícími jejich zničením.

Vezměme si třeba anglické přísloví „*My country, right or wrong.*“ (Ať dobrá nebo špatná, je to moje vlast.) Lidé si ho obvykle vykládají nesprávně. Neříká, že příslušnost je prostou skutečností, z níž nelze dospět k abstrakci, ale také ukazuje, že moje země může být v právu či nikoliv – a že ne vždy nutně bývá v právu.

Nacionalista by ale ve své důslednosti nemohl uznat, že jeho země není v právu, jednoduše proto, že aby mohl uznat její pochybení, musel by nejprve mít nějaké měřítko spravedlnosti překračující hranice příslušnosti, tj. v konečném důsledku povědomí o objektivní pravdě. Nacionalista samovolně přechází od přesvědčení, že se jeho země nikdy nemýlí, k jistotě, že je vždy v právu. Nahlíženo touto optikou může v případě konfliktu rozhodnout jediné síla. Ta se tak stává nejvyšší hodnotou splývající s pravdou, což znamená, že dějiny jsou měřítkem pravdy: vítězové mají pravdu vždy, protože vyhráli. Paradoxně tak sledujeme sklouzávání k sociálnímu darwinismu – další z podob ideologie pokroku.

Jestliže však naopak dokáží uznat v konání své země bezpráví, aniž bych přitom zapomínal na svou příslušnost k ní, uvědomuji si, že má příslušnost není kritériem objektivní pravdy. Tehdy konečně opouštím metafyziku subjektivity, v níž se setkávají nacionalismus s liberálním individualismem. Cizí identita přestává být ze své podstaty hrozbou pro tu mou a jsem tak

připraven bránit vlastní identitu, protože tato obrana je obecnou zásadou, jejíž platnost přiznávám i ostatním. Jinak řečeno, bráním-li vlastní „kmen,“ činím tak proto, že jsem připraven bránit i kmeny ostatních.

Poznámky:

1] Srov. především Gil Delannoi a Pierre-André Taguieff, eds., *Théories du nationalisme. Nation, nationalité, ethnicité* (Paris: Kimé, 1991).

2] Bertrand Barrère de Vieuzac (1755–1841) — TOQ.

3] Louis Dumont, *Essais sur l'individualisme* (Paris: Seuil, 1983), str. 20–21. Anglický překlad: *Essays on Individualism: Modern Ideology in Anthropological Perspective* (Chicago: University of Chicago Press, 1986).

4] Martin Heidegger, *Über den Humanismus* (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1946), str. 107. Do angličtiny přeložili Frank A. Capuzzi, J. Glenn Gray a David Farrell Krell: *Letter on Humanism in Martin Heidegger, Basic Writings*, ed. David Farrell Krell, revidovaná a rozšířená edice (New York: HarperCollins, 1993), str. 244. Český překlad pochází z: HEIDEGGER, Martin. *O humanismu*. Překlad Petr Kurka. Vyd. 1. [Praha]: Ježek, 2000. 55 s. Filosofické texty. ISBN 80-85996-32-4.

Úvaha Alaina de Benoista **Nationalism: Phenomenology and Critique** vyšla v magazínu *The Occidental Quarterly* roč. 7 č. 3. Z francouzštiny přeložil Greg Johnson. Překladatel by rád poděkoval Alainovi de Benoist za jeho svolení přeložit a publikovat tuto esej, Michaelovi O'Mearovi za revizi překladu a Arjunovi za pomoc s francouzskými idiomy.

* Text “Nationalisme: phénoménologie et critique,” vyšel původně v knize *Critiques—Théoriques* (Lausanne, Switzerland: L'Age d'Homme, 2002), str. 85 – 88.